

Projektas LIFE20 NGO4GD/LT/000009
Lietuvos saugomų teritorijų tinklo plėtra
Europos žaliajo kurso kontekste
LITPAs for LIFE

 Lietuvos
Respublikos
aplinkos
ministerija

PROJEKTO REZULTATAI

Argaudas Stoškus

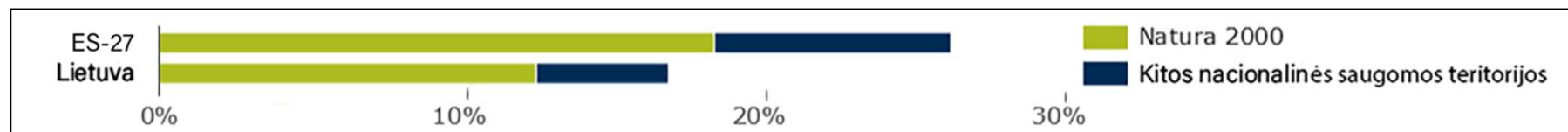

Gamtos paveldo fondas

Projektą finansuoja Europos Sąjunga, Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, Gamtos paveldo fondas

Ne mažiau kaip 30 % sausumos ir jūrų teritorijos - biologinės įvairovės apsaugai skirtos teritorijos (BIST), Iš jų ne mažiau kaip 1/3 (10 %) - griežtai (ypač) saugomos.

Tai - bendras ES siekis, jis nėra formalizuotas teisiniais įsipareigojimais. Šalių narių indėlis gali skirtis.

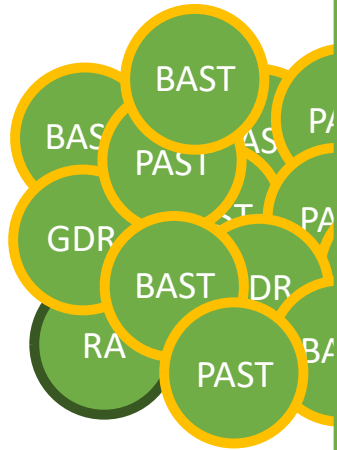
Europos Sąjungos šalių deklaruotas santykinis visų sausumos saugomų teritorijų plotas 2021 m. *Europos aplinkos apsaugos agentūros duomenys.*

BĮST tinklo plėtros uždaviniai:

- **užtikrinti Buveinių ir Paukščių direktyvų tikslą sukurti Natura 2000 tinklą.** Lietuva, kaip ir kitos šalys narės yra įsipareigojusios Natura 2000 tinkle apsaugoti ne mažiau kaip 60 % prioritetinių ir ne mažiau kaip 20 % neprioritetinių EB svarbos buveinių.
- **pasiiekti Natura 2000 tinklo** (paukščių ir buveinių apsaugai svarbių teritorijų, toliau PAST ir BAST) **efektyvumą**, įtraukiant su vietovėmis besiribojančias Europos bendrijos svarbos buveines ar rūšių buveines, kurių padengimas pagal minėtų direktyvų reikalavimus yra pakankamas, ar formuojant efektyvias jungtis tarp Natura 2000 vietovių;
- **prisidėti prie Pasaulio gamtos apsaugos sąjungos (IUCN), ES ir Lietuvos Respublikos saugomų rūšių ir buveinių apsaugos.**
- Taip pat **gali būti įtraukiamos atkuriamos ar numatomos atkurti ekosistemos**, kurios prisidėtų prie biologinės įvairovės išsaugojimo, ir **daug organinės anglies sukaupusios ekosistemos.**

Projekto metu pagal EK parengtas gaires* atlikto vertinimo duomenimis (2022 m.)

BĮST ~14 % LT teritorijos, griežtai saugomos ~ 0,6 %

Biologinės įvairovės

- buveinių apsaugai skirtos teritorijos
- paukščių apsaugai skirtos teritorijos
- gamtiniai rezervatai ir rezervacijos
- botaniniai, zoologiniai, telmofitiniai (GDR),
- biosferos poligonai (BP),
- atkuriamieji sklypai (AS),
- kompleksinių ST ekosistemų

Atrinktos remiantis moksliniais principais ir geriausiomis turimomis ekologinėmis žiniomis apie teritorijų svarbą biologinės įvairovės išsaugojimui

1

6 %

ypač) saugomos

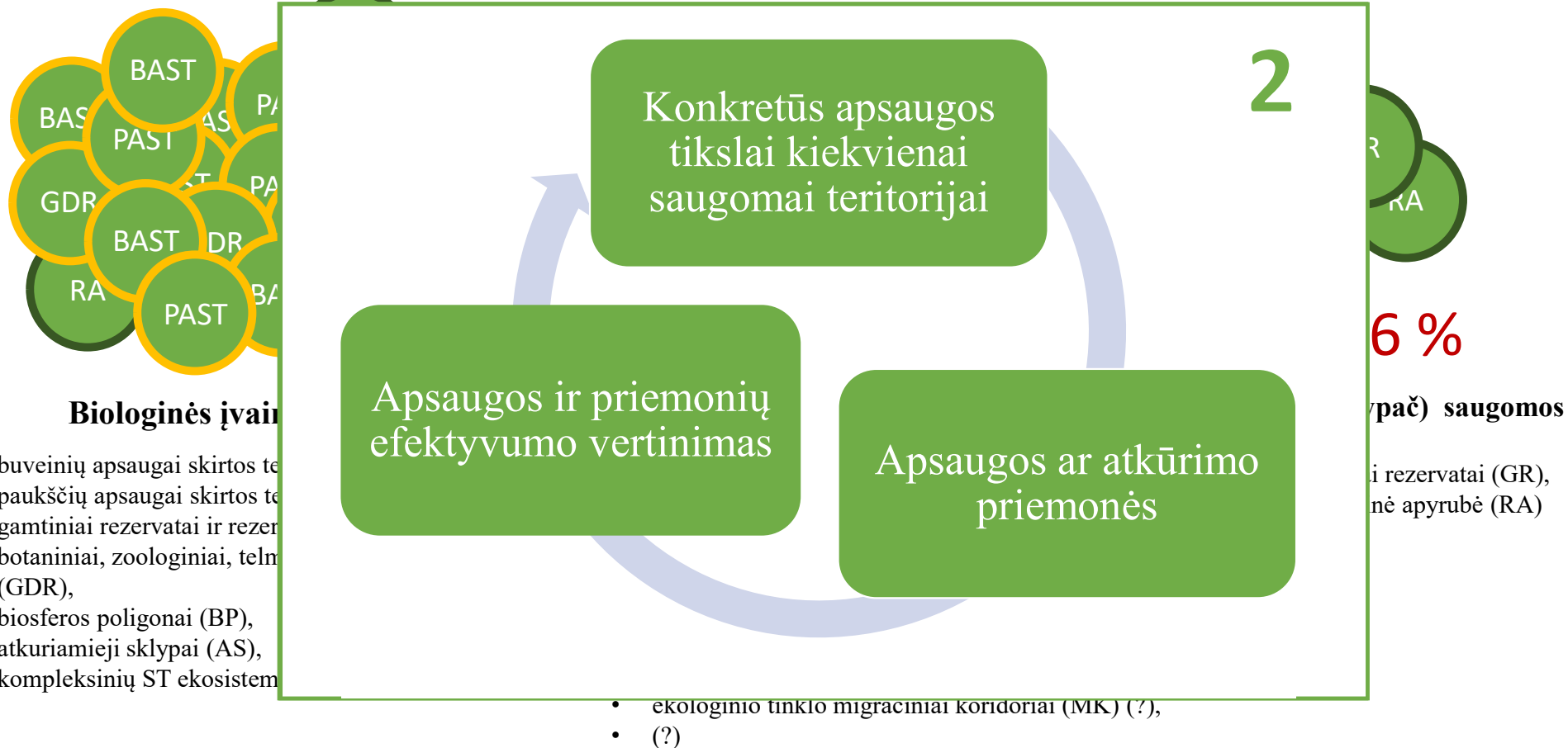
mi rezervatai (GR),
inė apyrbė (RA)

- ekologinio tinklo migraciniai koridoriai (MK) (?),
- (?)

*Commission staff working document „Criteria and guidance for protected areas designations“ https://ec.europa.eu/environment/publications/criteria-and-guidance-protected-areas-designations-staff-working-document_en

Projekto metu pagal EK parengtas gaires* atlikto vertinimo duomenimis (2022 m.)

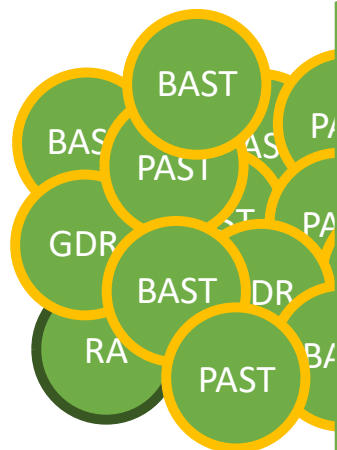
BĮST ~14 % LT teritorijos, **griežtai saugomos ~ 0,6 %**

*Commission staff working document „Criteria and guidance for protected areas designations“ https://ec.europa.eu/environment/publications/criteria-and-guidance-protected-areas-designations-staff-working-document_en

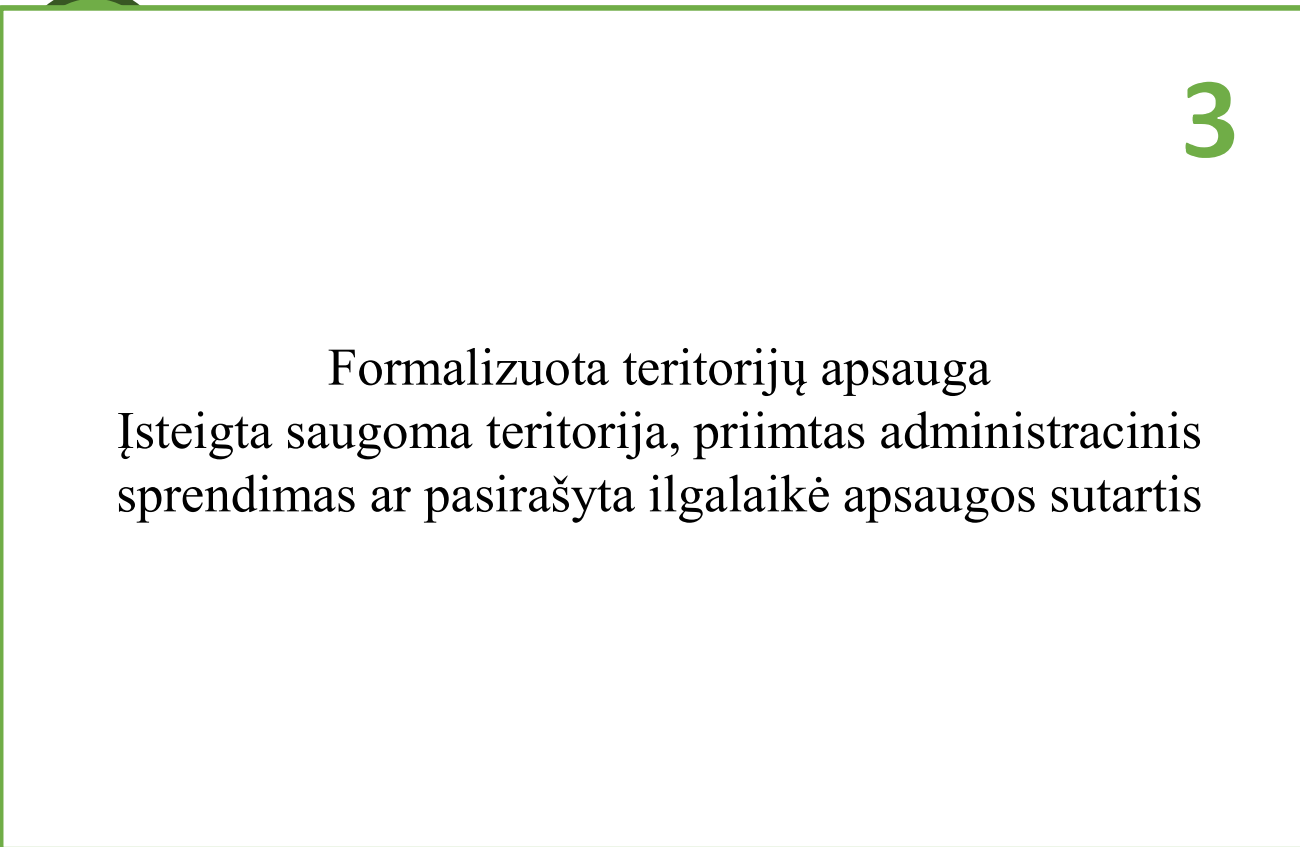
Projekto metu pagal EK parengtas gaires* atlikto vertinimo duomenimis (2022 m.)

BĮST ~14 % LT teritorijos, **griežtai saugomos ~ 0,6 %**

Biologinės įvairovės

- buveinių apsaugai skirtos teritorijos
- paukščių apsaugai skirtos teritorijos
- gamtiniai rezervatai ir rezervacijos
- botaniniai, zoologiniai, telmofitiniai (GDR),
- biosferos poligonai (BP),
- atkuriamieji sklypai (AS),
- kompleksinių ST ekosistemų

6 %

(ypač) saugomos

• gamtiniai rezervatai (GR),
• apyrbė (RA)

- ekologinio tinklo migraciniai koridoriai (MK) (?),
- (?)

*Commission staff working document „Criteria and guidance for protected areas designations“ https://ec.europa.eu/environment/publications/criteria-and-guidance-protected-areas-designations-staff-working-document_en

KITOS EFEKTYVIĄ BIOLOGINĖS ĮVAIROVĖS APSAUGĄ UŽTIKRINANČIOS TERITORIJOS

Kitos teritorijos, kurios efektyviai prisideda prie biologinės įvairovės apsaugos ir atitinka BĮST ekologinius, efektyvaus valdymo ir steigimo formalizavimo kriterijus.

Pagal EK gairėse nurodomą IUCN parengtą metodinę medžiagą* tai gali būti:

- teritorijos, kurios **atitinka biologinės įvairovės apsaugai skirtų saugomų teritorijų apibrėžimą, bet dėl kokių nors priežasčių**, pvz. privačių sklypų savininkų atsisakymo, **nėra paskelbtos saugomomis teritorijomis**;
- teritorijos, kuriose **biologinės įvairovės apsauga yra antrinis tikslas**, pvz. upių baseinėliai, kuriuose taikomos ekologinės būklės gerinimo priemonės, kurios kartu prisideda prie bioįvairovės išsaugojimo. Taip pat galėtų būti priskiriamos ir junglumą tarp saugomų teritorijų užtikrinantys migraciniai koridoriai ar kt.;
- teritorijos, kuriose **biologinės įvairovės apsaugos nesiekama, bet dėl jose galiojančių reglamentų ir vykdomos veiklos sudaromos palankios biologinės įvairovės išsaugojimo sąlygos** (pvz. kultūros paveldo teritorijos, kuriose dėl veiklos ribojimų sudaromos prielaidos biologinės įvairovės išsaugojimui).

*IUCN criteria for recognising and reporting OECMs <https://portals.iucn.org/library/node/48773>

Nėra aiškiai apibrėžta ar saugomoms teritorijoms ir OECM būtų taikomi tokie patys aukšti apsaugos tikslų formulavimo reikalavimai, kaip to reikalaujama pagal direktyvas. Potencialiai OECM galėtų būti formuluojami bendresnio pobūdžio apsaugos tikslai.

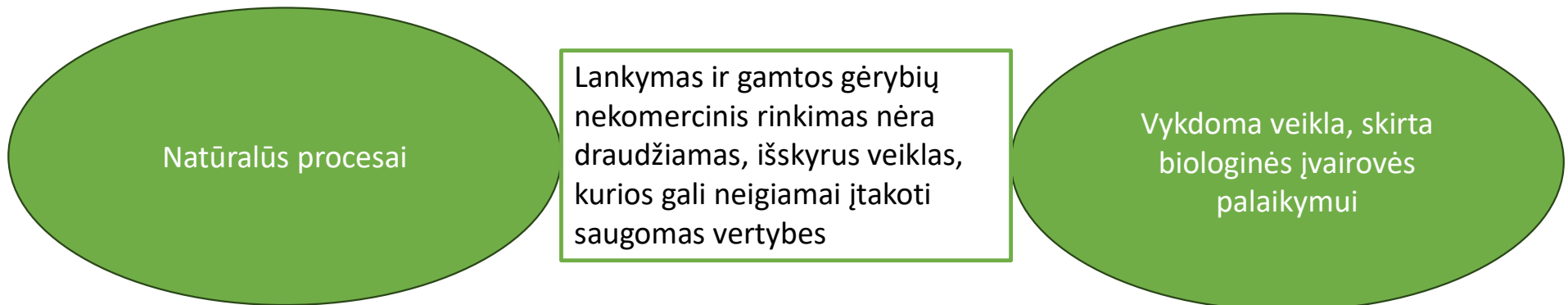
GRIEŽTAI (YPAČ) SAUGOMOS TERITORIJOS

EK dokumentuose:

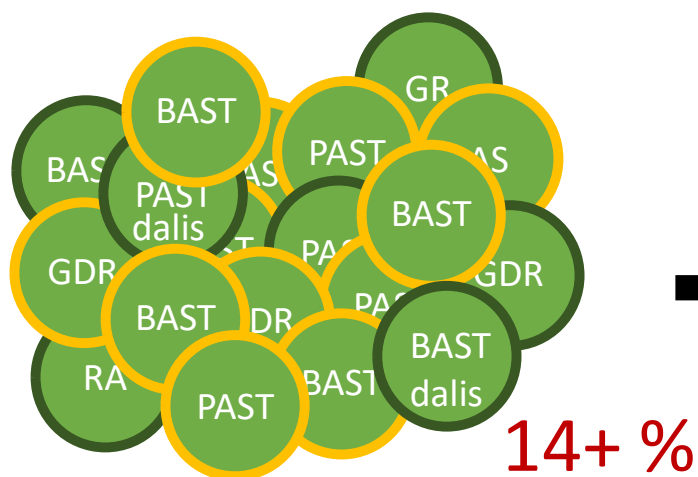
Griežtai (ypač) saugomos teritorijos - biologine įvairove pasižyminčios teritorijos, įsteigtos jų integralumo ir jų palaikančių natūralių ekologinių struktūrų ir procesų išsaugojimui ar atkūrimui. Natūralios struktūros ir procesai turėtų būti iš esmės netrikdomi žmonių veiklos vykdomos tiek pačiose teritorijose, tiek už jų ribų.

Kai kuriose teritorijose gali būti vykdomos veiklos, kurios palaiko ar sustiprina natūralius procesus (pvz. pievų ar kai kurių pelkių šienavimas ar ganymas, kontroliuojami gaisrai imituojantys natūralius ir pan.), tačiau jų apimtys negali viršyti apimčių, reikalingų biologinės įvairovės apsaugos tikslų užtikrinimui.

Griežtos apsaugos režimas turėtų būti taikomas tais atvejais, kai tai duoda didžiausią naudą siekiant biologinės įvairovės apsaugos tikslų. Išskirtinis dėmesys turėtų būti skiriamas sengirėms ir anglies turtingoms ekosistemoms. Taip pat neturėtų būti pamiršamos ekosistemos, kurios teikia svarbias ekosistemines paslaugas arba kurių atsparumas klimato kaitai gali būti padidinamas griežtos apsaugos sąlygomis.

ST tinklo plėtra - realus biologinės įvairovės apsaugos sustiprinimas ar formalūs apskaitos pokyčiai?

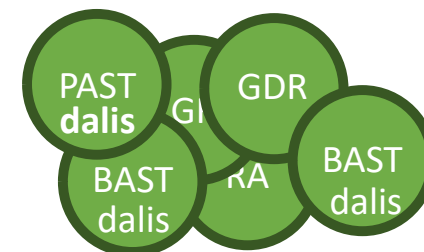
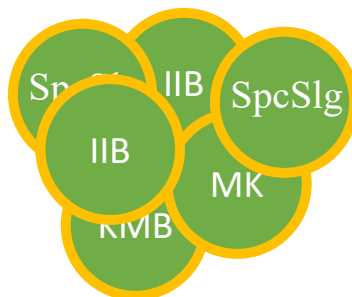
Biologinės įvairovės apsaugai skirtos saugomos teritorijos

- Buveinių apsaugai skirtos teritorijos (BAST),
- paukščių apsaugai skirtos teritorijos (PAST),
- Gamtiniai rezervatai ir rezervatinė apyrbė (GR ir RA),
- botaniniai, zoologiniai, telmologiniai draustiniai skirti (GDR),
- biosferos poligonai (BP),
- atkuriamieji sklypai (AS),
- kompleksinių ST ekosistemų atkūrimo prioriteto zonos

Kitos efektyvia biologinės įvairovės apsauga užtikrinančios teritorijos (angl. “*other effective area-based conservation measures*” (OECM):

- plotinės kartinės miško buveinės (KMB),
- pievos, ganyklos ir pelkės, šaltiniai, saugomi pagal specialiujų žemės naudojimo sąlygų įstatymą (SpcSlg),
- rekreaciniai miškai (IIB miško gr.),
- ekologinio tinklo migraciniai koridoriai (MK)

14 % ➔ 30 % ?

Griežtai (ypač) saugomos teritorijos

- gamtiniai rezervatai (GR),
- rezervatinė apyrbė (RA),
- Atrinkti botaniniai, zoologiniai, telmologiniai draustiniai ar jų dalys (GDR),
- Biosferos poligonų (BP) dalys
- BAST, PAST dalys

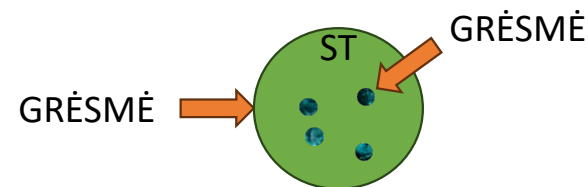
0,6 % ➔ 10 % ?

ST ≠ išsaugota biologinė įvairovė

Kokios grėsmės?

Ar ST taikomas veiklos reglamentavimas gali padėti jas spręsti?

- Per intensyvios ar žalingos ST vykstančios veiklos (miško kirtimai, žvejyba tinklais ar pan.);
- Anksčiau įgyvendinti lokaliu poveikiu pasižymintys pertvarkymai (sausinimas, vandens telkinių hidrologiniai pertvarkymai ir pan.

- Veiklos ar anksčiau įgyvendinti pertvarkymai už ST ribų, o poveikis ST (tarša, upių baseinų pertvarkymai, sausinimo sistemos ir pan.)
- Socio-ekonominiai veiksniai lemiantys naudojimo praktikų sunykimą (ganiavos, šienavimo atsisakymas);
- Kiti plataus mato veiksniai (klimato kaita, taršos pernaša su oro masėmis, invazinių rūšių plitimas.

ST efektyviai apsaugo nuo grėsmių

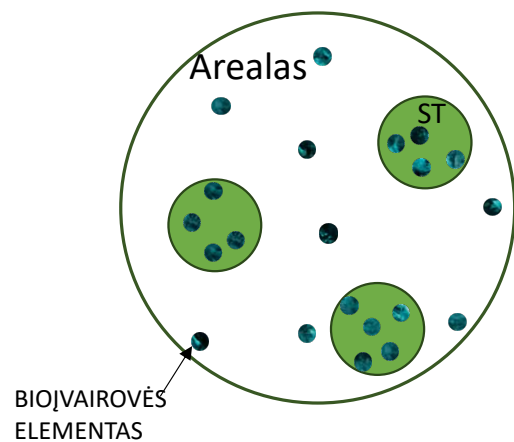
ST įtaka grėsmių suvaldymui nedidelė

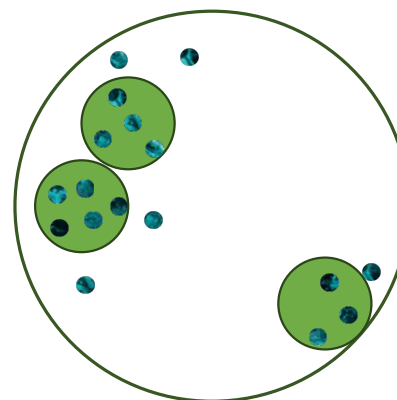
ST ≠ išsaugota biologinė įvairovė

Ar ST yra optimaliai išsidėsčiusios šalyje ar areale?
Koks bendrasis veiklos reglamentavimas šalyje?
Kokie kiti svarbūs veiksniai?

Palanki ST įtaka, tolygus ST išsidėstymas,
palankus bendrasis reglamentavimas

Palanki ST įtaka, bet netolygus jų
išsidėstymas, nepalankus bendrasis
reglamentavimas

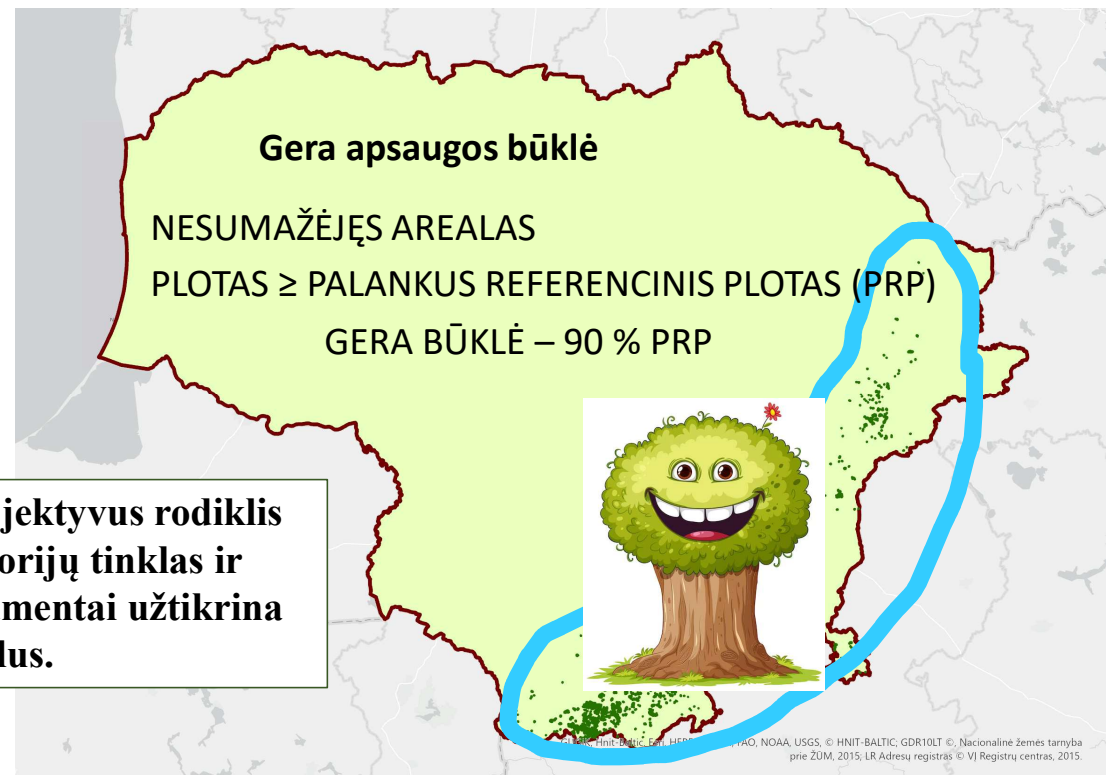

Buveinių ir Paukčių direktyvų tikslas - užtikrinti gerą EB svarbos buveinių ir rūšių apsaugos būklę

Gera buveinės apsaugos būklė - būklė, kai natūralus buveinės arealas ir jos užimami plotai tame areale nekinta arba didėja, kai yra ir, tikėtina, ateityje neišnyks jos ilgalaikiam palaikymui būtina specifinė struktūra ir funkcijos, ir kai šiai buveinei būdingų rūšių apsaugos būklė yra palanki.

PRP – buveinės plotas reikalingas palankios apsaugos būklės užtikrinimui

Geros būklės buveinių plotas šalyje yra objektyvus rodiklis pagal kurį galime spręsti ar saugomų teritorijų tinklas ir bendrieji šalyje galiojantys apsaugos reglamentai užtikrina keliamus to tipo buveinių išsaugojimo tikslus.

Palankus referencinis plotas (PRP) nustatomas specialistų pagal EK parengtas gaires.

PRP ≥ referencinis plotas, nustatytas buveinių inventorizacijos metu (2011-2014 m.)

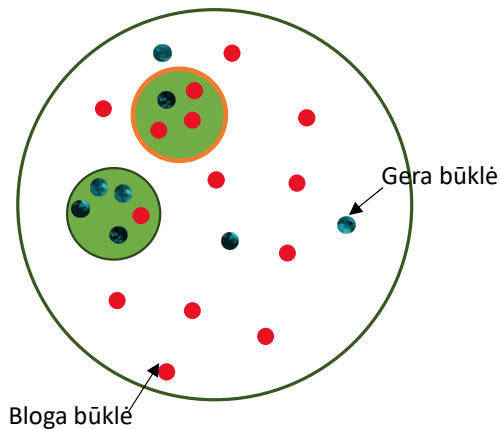
Kodas	Pavadinimas	Ataskaitoje EK apie Buveinių direktyvos įgyvendinimą Lietuvoje (2015 m.) ¹		LITPA for LIFE projekte saugomų teritorijų plėtros pasiūlymų rengimui taikomas	
		Nustatytas referencinis plotas (ha)	Siektinas palankus referencinis plotas (ha)	Siektinas palankus referencinis plotas (ha)	Siektinas geros būklės buveinių plotas (ha)
9010	Vakarų taiga	57185	>57185	68622	61760
9020	Plačialapių ir mišrūs miškai	16303	>16303	19564	17608
9050	Žolių turtingi eglynai	30098	>30098	36118	32506
9060	Spygliuočių miškai ant fluvioglacialinių ozų	800	>800	960	864
9070	Medžiais apaugusios ganyklos	438	>438	876	788
9080	Pelkėti lapuočių miškai	51993	51993	51993	46794
9160	Skroblynai	14739	>14739	17687	15918
9180	Griovų ir šlaitų miškai	8571	8571	8571	7714
9190	Sausieji ąžuolynai	270	>270	540	486
91D0	Pelkiniai miškai	50066	50066	50066	45059
91E0	Aliuviniai miškai	28710	28710	28710	25839
91F0	Paupių guobynai	291	>291	349	314
91T0	Kerpiniai pušynai	7186	>7186	14372	12935

Nepalanki netinkama (U1) - 120 %
 Nepalanki bloga (U2) - 200 %

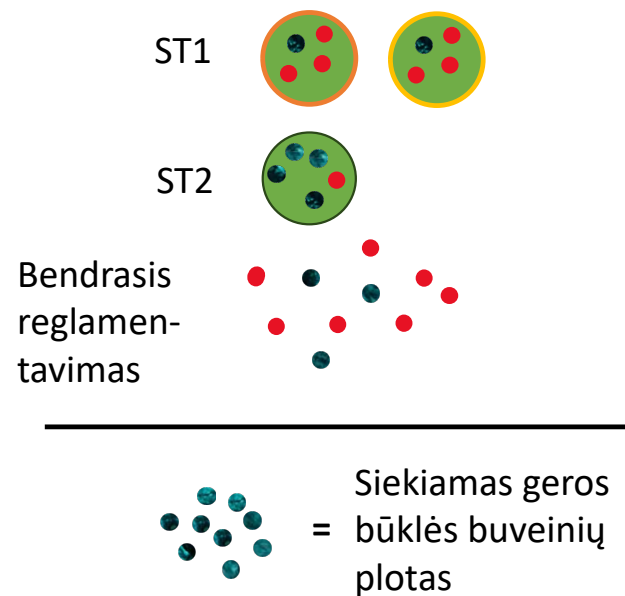
^[1] Ataskaitos Europos Komisijai apie Buveinių direktyvos įgyvendinimą Lietuvoje (2015 m. laikotarpis)

Principinė ST plėtros pasiūlymų rengimo loginė schema

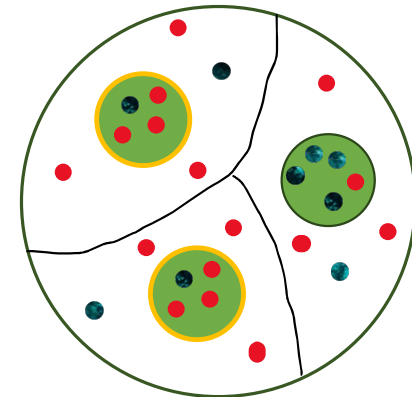
1. Įvertinta skirtingų apsaugos reglamentų įtaka buveinių tipų plotui ir būklei

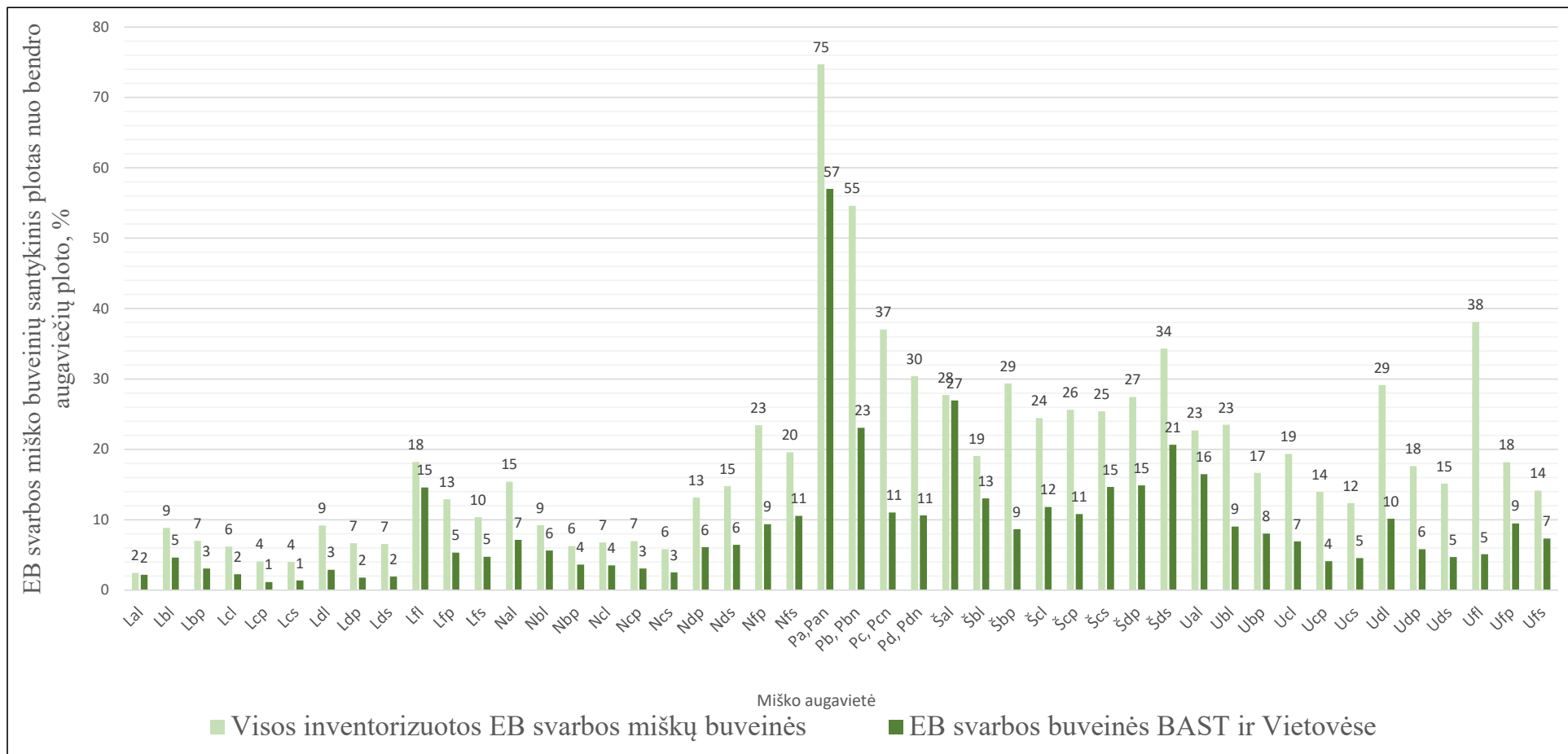
2. Remiantis vertinimu apskaičiuota kiek ir kaip turėtų būti saugoma, kad pasiektume reikiamą geros būklės buveinių plotą ir pasiskirstymą.

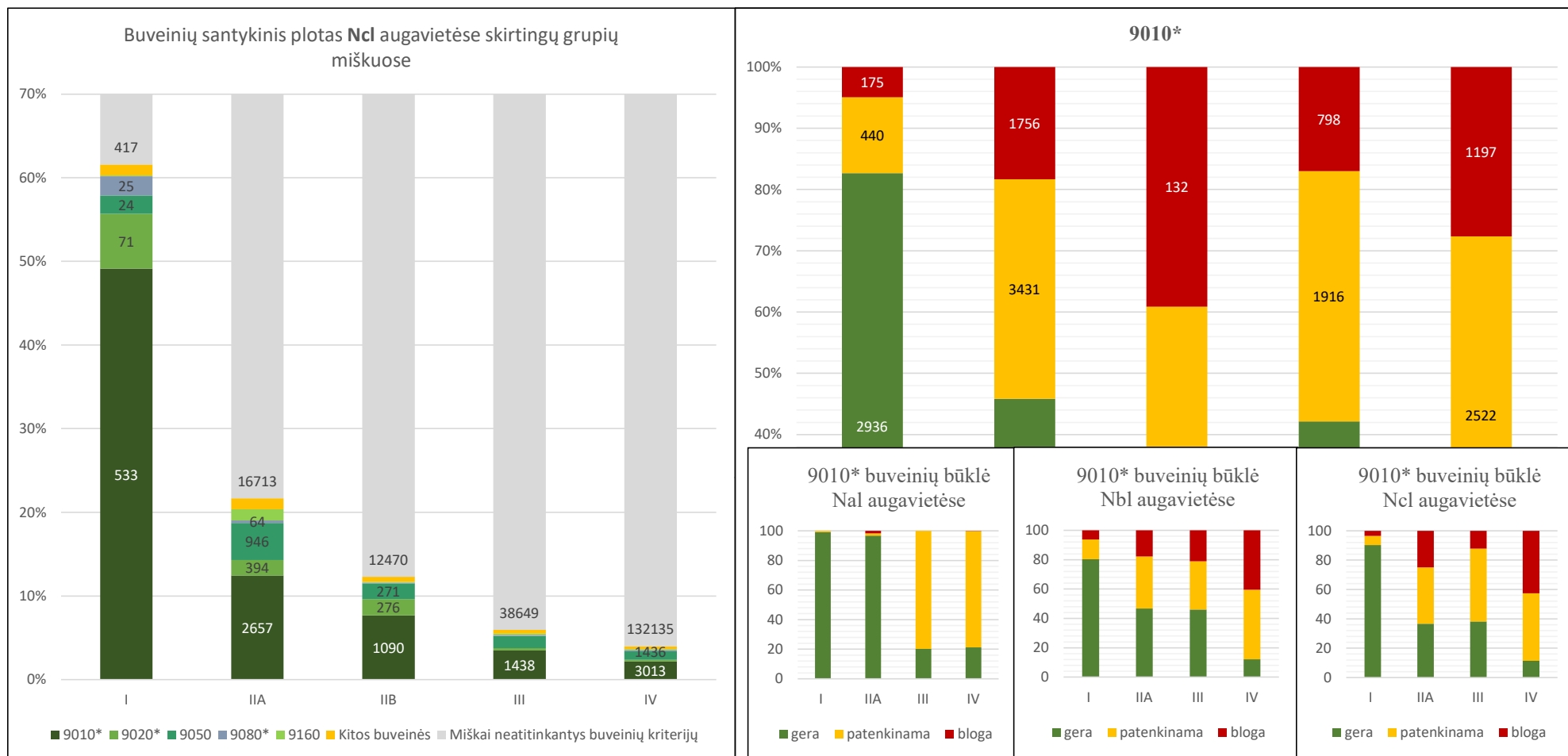
3. Saugomos teritorijos parenkamos pagal analizuojamų buveinių tipų koncentracijas vietas, formavimosi potencialą ir esamą apsaugos lygį siekiant tolygaus geros būklės buveinių pasiskirstymo skirtinguose biogeografiniuose rajonuose.

Miško buveinių atveju parenkant ST vietas taip pat siekta sudaryti prielaidas buveinių tipų variacijų tolygesnei apsaugai prioritetą teikiant toms augavietėms, kurių šiuo metu saugoma mažiausia santykinė dalis.

Apsaugos reglamentų įtakos miško buveinių plotui ir būklei vertinimas

Nustatyti buveinių ploto ir geros būklės dėsningumai ekstrapoliuoti visam buveinių plotui atsižvelgiant į miškų grupes, bendruosius buveinių nuostatus ir aktualių ST reglamentus. Ekstrapoliuojant Vietovės prilygintos BAST, nors jose dar negalioja apsaugos reglamentai.

Skirtingo apsaugos lygmens teritorijose ir skirtingose augavietėse esančios inventorizuotos buveinės suskirstytos pagal tikėtiną geros būklės buveinių santykinę dalį ir santykinį plotą į šias apsaugos kategorijas:

Perteklinė apsauga – griežtas ūkinės veiklos ribojimas apsunkina reikalingą ekstensyvų naudojimą ar natūralių procesų imitavimą ir sąlygoja saugomų EB svarbos buveinių tipų transformaciją į kitus tipus.

Tinkama apsauga – veiklos reglamentavimas ir pritaikytos ekologinių sąlygų atkūrimo priemonės užtikrina prielaidas saugomų buveinių atsikūrimui, ilgalaikiam išlikimui ir geros būklės buveinių susiformavimui **81–100 %** buveinių ploto.

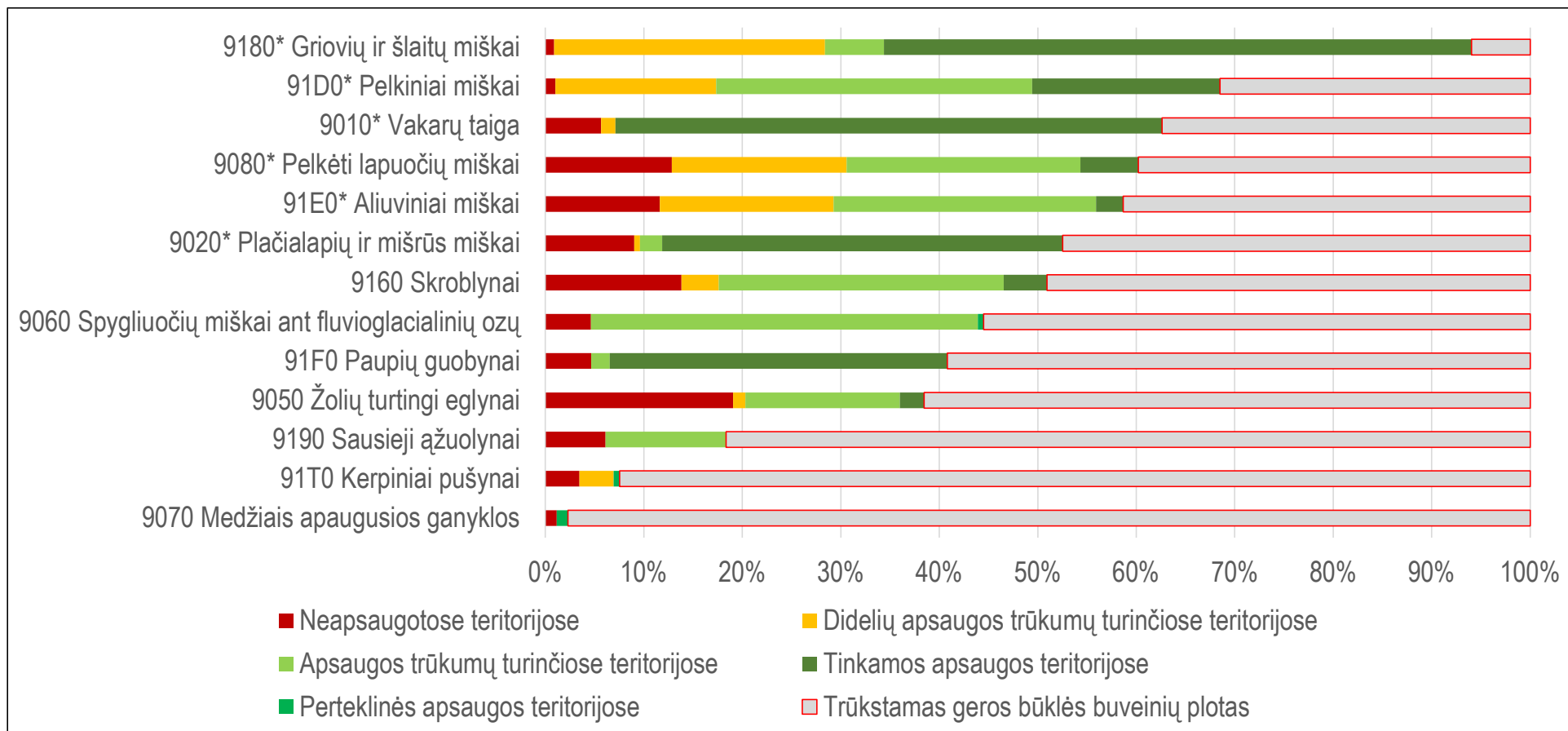
Trūkumų turinti apsauga – veiklos reglamentavimas užtikrina ilgalaikį inventorizuotų buveinių išlikimą ir atsikūrimą. Buveinių santykinis plotas augavietėse yra **<1,5 karto mažesnis** nei tinkamos apsaugos miškuose ir (ar) geros būklės buveinės sudaro **51–80 %** buveinių ploto.

Didelių trūkumų turinti apsauga – veiklos reglamentavimas ir ekologinės sąlygos būdingose augavietėse sudaro prielaidas **1,5–3 kartus mažesniam** buveinių plotui nei tinkamos apsaugos teritorijose ir (ar) geros būklės buveinių dalis sudaro **26–50 %**.

Apsaugos nėra arba ji neefektyvi. Buveinės trumpalaikės, buveinių santykinis plotas būdingose augavietėse **5 ir daugiau kartų mažesnis** nei tinkamos apsaugos teritorijose ir (ar) geros būklės buveinių dalis sudaro **0–25 %**.

Miškų buveinių geros būklės buveinių potencialo, jei nesikeistų ST plotas ir apsaugos režimas, duomenų vertinimo rezultatai

Geros būklės buveinių santykinė dalis skirtingo apsaugos lygmens teritorijose ir trūkstama dalis iki tikslo

Augavietės, kurioms natūraliai būdingas tam tikras dinamikos tipas⁸.

	a	b	c	d	f
N	Kohortos (vienaamžės) <i>gaisras</i>	Sukcesija <i>gaisras</i>	Sukcesija <i>gaisras, vėjas</i>	Retmės <i>vėjas,</i> <i>ligos, vabzdžiai</i>	Retmės <i>vėjas,</i> <i>ligos, vabzdžiai</i>
L	Sukcesija <i>gaisras</i>	Sukcesija <i>gaisras</i>	Sukcesija <i>gaisras, vėjas</i>	Retmės <i>vėjas,</i> <i>ligos, vabzdžiai</i>	Retmės <i>vėjas,</i> <i>ligos, vabzdžiai</i>
U	–	Sukcesija <i>gaisras</i>	Sukcesija <i>gaisras, vėjas</i>	Retmės <i>vėjas</i>	Retmės <i>vėjas</i>
P	Sukcesija <i>gaisras,</i> <i>fiziologinė sausra</i>	Retmės <i>vėjas</i>	Retmės <i>vėjas</i>	Retmės <i>vėjas</i>	–

91T0, 9010a*, 9060, 9190 buveinių tipai

Reikšmingos dalies analizuotų EB svarbos gyvūnų, augalų ir paukščių rūšių išsaugojimas yra susijęs su miškų, pievų, atvirų pelkių mozaikos palaikymu. Ganiavos miškuose ir pereinamose miškų – pievų zonose atgaivinimas yra kritinis veiksnys 9070 ir dalies 9020* buveinių palaikymui. Atitinkamai BIST turėtų apimti platesnę buveinių mozaiką, ne tik miškus.

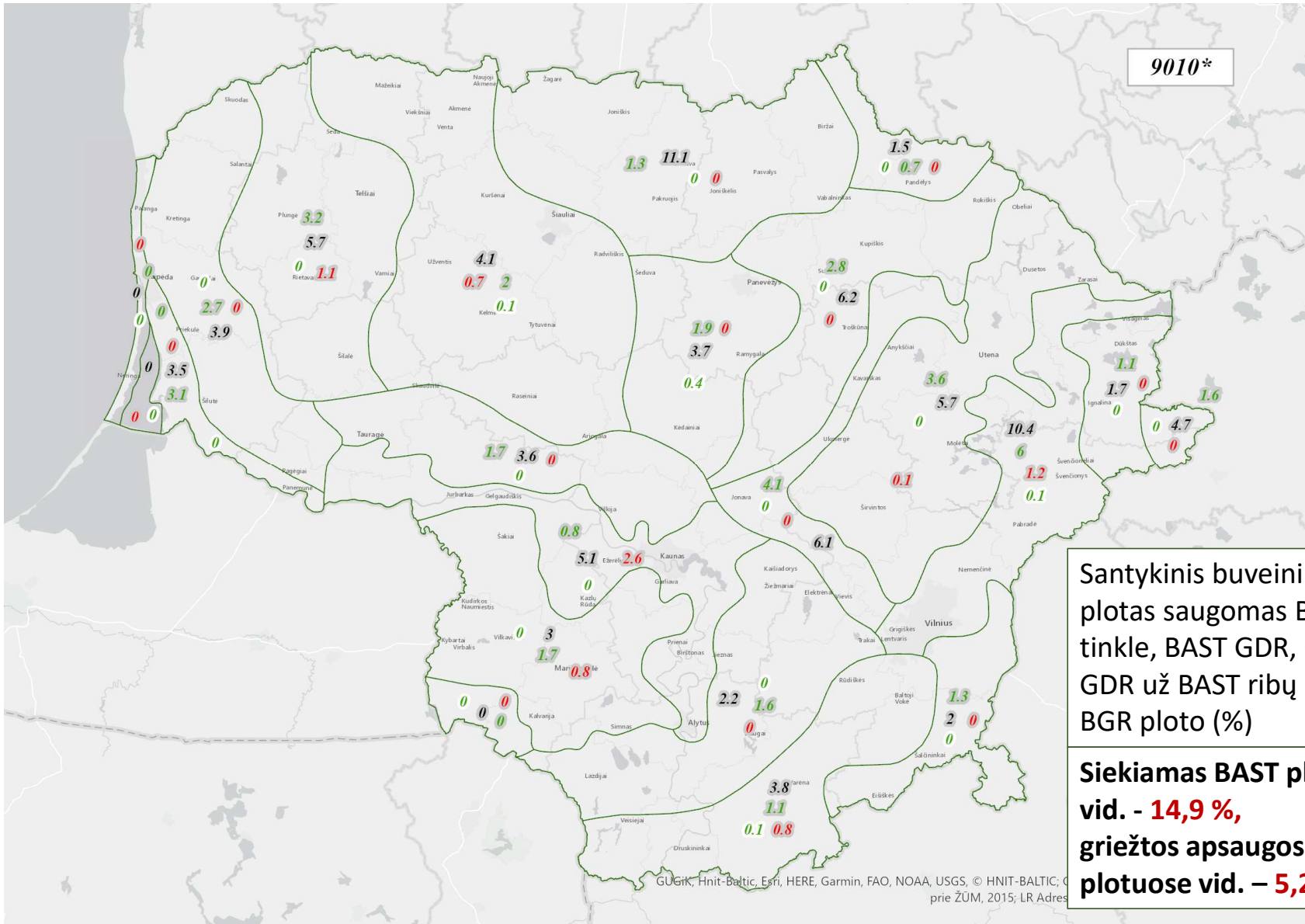
⁸Per Angelstam, Gintautas Mozgeris, Maintaining biodiversity in Lithuania's forests: analyses of representativity and gaps of different forest stand types.

Pagal nustatytus buveinių tipų santykinis plotus I gr. miškuose apskaičiuotas jų potencialas visoje Lietuvoje ir referencinio ploto santykinis plotas nuo griežtos apsaugos sąlygomis potencialiai galinčio susiformuoti buveinių ploto.

		Referencinio ploto santykinis plotas nuo griežtos apsaugos sąlygomis galinčio susiformuoti buveinių ploto (%)	Buveinių plotas saugomas tinkamos apsaugos plotuose (be GAT)	Buveinių plotas saugomas GAT
9010	Vakarų taiga	10	60000	12000
9020	Plačialapių ir mišrūs miškai	10	16000	3200
9050	Žolių turtingi eglynai	11	24000	4000
9080	Pelkėti lapuočių miškai	23	33000	11550
9160	Skroblynai	20	15000	1750
9180	Griovų ir šlaitų miškai	40	6531	300*
91D0	Pelkiniai miškai	50	47700	31000
91E0	Aliuviniai miškai	19	26000	4500

~10 % **~3 %**
nuo miško ploto

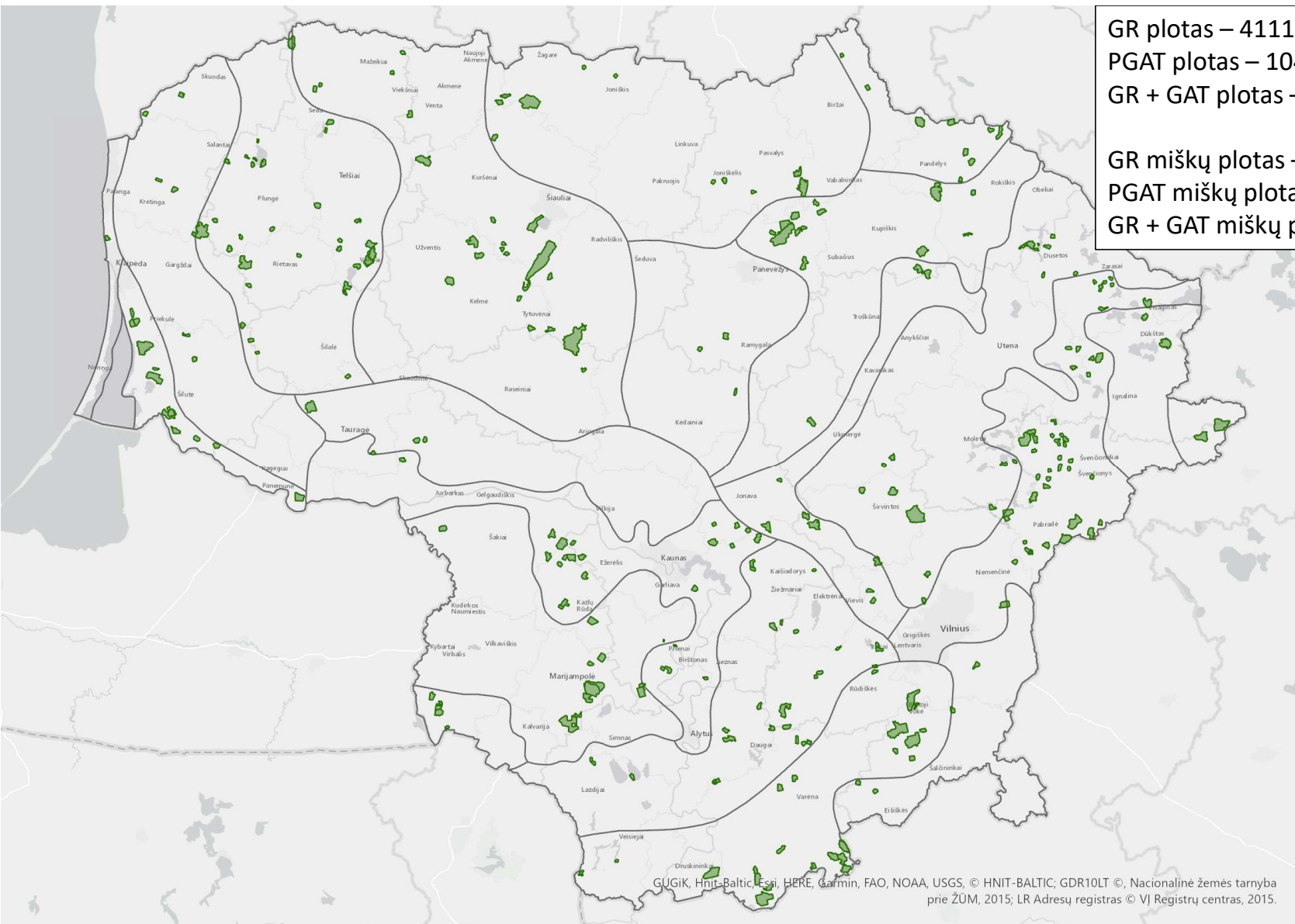
Į skaičiavimus neįtrauktos mažus plotus užimantys buveinių tipai ir tie, kuriems nepalanki griežta apsauga, jei nesudaromos prielaidos vykti būdingiems buveinės formuojantiems procesams.

Griežtos apsaugos teritorijų atranka buvo atliekama taikant multikriterinę teritorijų analizę ArcGIS PRO programine įranga, naudojant „Suitability Modeler“ rastrų analizės įrankį ir normalizuotus (reikšmės nuo 1 iki 5) rastrinius duomenis (500x500 m gardelėse):

- EB svarbos miško buveinių, kurioms palanki griežta apsauga, santykinis EB svarbos miško buveinių santykinis plotas nuo miško ploto.
- anglies kiekis miško dirvožemio 30 cm sluoksnyje ir paklotėje;
- augaviečių įvairovės indeksas, apskaičiuotas taikant Simpsono indekso skaičiavimo formulę - $D = \frac{1}{\sum(\text{augavietės plotas celėje}/\text{visų augaviečių plotas celėje})^2}$;
- valstybinės žemės santykinis plotas nuo miško ploto;
- kompensacinis sluoksnis, suteikiantis didesnę svorį BAST apsaugos tiksluose mažiausiu santykinu plotu pasižyminčioms augavietėms.
- EB svarbos saugomų paukščių ar žinduolių rūšių, kurioms yra palanki griežta apsauga ir kurių stebėjimo vietos nesusijusios su lizdavietėmis ar veisimosi vietomis, radviečių karštieji taškai.
- EB svarbos ir nacionaliniu mastu saugomų paukščių lizdaviečių, o taip pat augalų, grybų ir kerpių rūšių, kurioms yra palanki griežta apsauga, skaičius.

- Atlikus multikriterinę analizę atrinkti į aukščiausią 10 kategorijų kvantilę patekę preliminarūs griežtos apsaugos plotai.
- Gautų plotų ribos pakoreguotos pagal buveinių, rūšių radviečių koncentracijos, žemės nuosavybės plotus, ribą išvedant pagal tokiais atvejais taikomus kartografinius kriterijus (kelius, saugomų teritorijų ribas, kvartales ir pan.) ir įtraukiant besiribojančias pelkių buveines ar jų potencialaus atsikūrimo plotus.
- Išskirtos teritorijos prioritetizuotos pagal svarbą biologinei įvairovei (buveinių, retų rūšių radviečių tankį), valstybinės žemės dominavimą, hidrologinio režimo atkūrimo galimybes.
- Išskirtos teritorijos, kurių didžiojoje dalyje vertybėms palankiausias natūralių procesų užtikrinimas ir tos, kurių vertybių palaikymui reikalingas tvarkymas.
- Galiausiai bus įvertinta pagal griežtos apsaugos režimu siekiamą apsaugoti buveinių dalį biogeografiniuose rajonuose ir atitinkamai įtrauktos kai kurios žemesnio prioriteto teritorijos arba atsisakyta aukštesnio prioriteto teritorijų.

Kas toliau?

- Bus apskaičiuota kiek buveinių potencialiai gali susiformuoti griežtos apsaugos sąlygomis preliminariuose griežtos apsaugos teritorijose pagal BGR. Atitinkamai įtraukiamos papildomos (žemesnio prioriteto) ar išimamos įtrauktos teritorijos.
- Laikantis prielaidos, kad numatytos Vietovės taps gamtiniais draustiniais ir BAST, bus apskaičiuotas buveinių formavimosi potencialas tose teritorijose, taip pat buveinių plėtros potencialas esamuose GR.
- Pasiūlytos papildomos potencialios ST, reikalingos geros būklės buveinių plotui pasiekti, jei tuose BGR yra neapsaugotų buveinių koncentracijų vietos ar bus nustatytos didelės buveinių išsidėstymo spragos.
- Tais atvejais, kai miškų, pelkių pagrindu suformuoti BĮST ribojasi su kitų ekosistemų EB svarbos buveinėmis ar rūšims vertingomis teritorijomis, jas bus siekiama įtraukti į siūlomus BĮST. Taip pat bus įtraukiamos pažeistų ekosistemų analizės metu išskirtos teritorijos, nustatytų saugomų rūšių karštųjų taškų vietos, kurios potencialiai galėtų labiausiai prisidėti prie BĮST plėtros tikslų įgyvendinimo.
- Tarp išskirtų BĮST, remiantis junglumo analizės rezultatais ir ekosisteminių paslaugų paklausos vertinimo rezultatais, kurie buvo pristatyti ankstesniuose renginiuose, bus pasiūlyti galimi ekologinio tinklo migraciniai koridoriai – potencialūs OEEM.

Ačiū už dėmesį